1000

4° Y
571

SERV.

1000

Y
71

V.1-1

in-4°

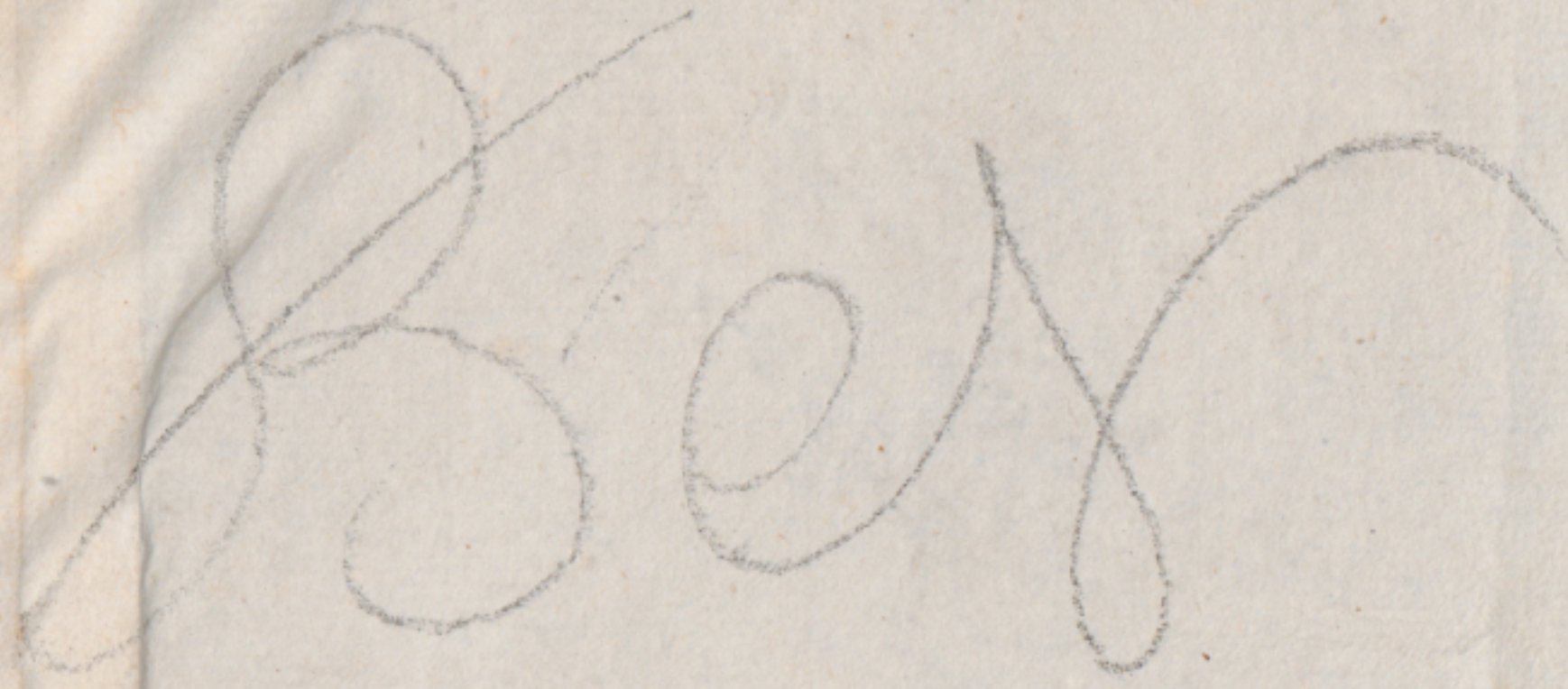

P85

Y. f. 2.
571.

INV. 1000

Rés.

micrt

Fabule Aesopi cum commento

Seneca de quattuor virtut. care.

(anno 1500 Liber Cathonis (manque le fol. 1.

Facetus (

Jehan 1er Treppereel

Paris 1491-1508)

1 . H.14619. 2.

SENECA DE QVATTVOR virtutibus Cardinalibus. .

BIBLIOTHEQUE SAINTE GENEVIEVE

SEneca cordubensis: philosophus vir doctissimus Stratini stoici discipul⁹ rom̨e Lucani poetę patruus: rom̨e claruit tempore Neronis imperatoris: cuius & preceptor fuit. Huius tempore glorioſi apostoli Petrus & Paulus rom̨e predicabāt. Fuit autem Seneca vitę honestę magnę abstinentię: & conuersationis vrbanę: & modici somni. cum igitur Seneca & *multi* de domo cęsaris ad paulum confluerent: pre cęteris ipse beato Paulo familiaris erat: propter diuinam scientiā quam in eo viderat: vt vix se ab eius colloquio īperare potuisset: & quando cum eo ore ad os loqui non poterat: frequentibus ep̨istolis datis & acceptis eius amicabli colloquio fruebatur. Scripta quoq; pauli coram cęsare legit: & in cunctis eum amicabilē reddidit. Senatus etiam de paulo alta sentiebat. Hic Seneca continentissimę vitę fuit: quē beatus Hieronymus sanctorum catalogo annumerauit: illis epistolis prouocatus quę leguntur pauli ad eum: & ipsius ad paulū. Hic ante biennium q̄ petrus & paulus a Nerone coronarentur martyrio totaliter interfectus est. Ipse enim Nero quadam die respiciēs Senecam: & vebera quę sibi in puericia intulerat ad memoriā reducens infremuit: ac tanq̄ iniuriarum vltionem expetere de illo cupiens. precipit. vt quodcunq; genus vellet mortis sibi eligeret. Seneca ergo quasi suaue genus mortis arbitrans in balneo mori: inscisionem vtriusq; venę brachii elegit.

Item Seneca non dicitur quasi se necans. Nam nihil respiciens ad malum operatur malum: Seneca autem moralissimus erat: quare si seipsum necasset; moralitatem excessisset: sed dicitur quasi senio nens chra. i. vtilia. documēta. scilicet presentis libri quem in senectute sua composuit. Vel si debet exponi quantum ad eius interitum hoc vocabulum seneca: tunc dicitur seueritate neronis cadens. Nā nero ipsum interficere volens: permisit sibi vt eligeret sibi mortem: & sic sibi ipsi elegit permissionem sanguinis cuiuslibet vene in balneo: vt leuiori morte obiret.

INCIPIT LIBER LVCII ANNEI Senece de formula honeſtę vitę vel de quattuor virtutibus cardinalibus.

Vattuor virtutū ſpecies: nultorum ſapientum ſententiis diffinitę ſunt: quíbus animus humanus cõptus: ad honeſtatem vitę poſſit accedere.

Pro generali noticia preſẽtis libri: iſta ſunt tenẽda: que cõiter circa initia librorum dicuntur. Vnde ſciendum ꝙ noticia preſentis libri morali phie ſupponitur. Et titul⁹ huius libri eſt. Liber Luccii Annei. Senecę de formula honeſtę vitę vel de quattuor virtutibus cardinalibus. Sed intentio eſt velle tradere librum de quattuor virtutibus cardinalibus. Sed vtilitas eſt: ꝙ cognitis hiis fructuoſe honeſtiſſime ꝙ3 vnuſquiſq3 ſuam vitam regere poſſit. Sed de cauſis eſt notandum. Vnde cauſa materialis pt3 ex ſequentibus. Cauſa autem efficiens non multum curanda eſt vt ĩfra patebit de officio prudentis. Non te moueat dicentis autoritas. & c. Dicitur tamen cauſa efficiens venerabilis ſeneca. Sed cauſa finalis eſt vt ea noticia habitaui ſtatum preſentis vitę moribus gratiſſimis et virtutibus ſupremis exornare poſſimus: & tandem poſt hãc vitam ratione, virtutum & per earum merita vitam ſempiternam conſequi mereamur. Quattuor virtutum. & c. Iſte liber intitulatur líber Senecę de formula honeſtę vitę: de cui⁹ ſubiecto vtílitate & cauſis viſum eſt. Vult ergo: ꝙ tãtum quattuor virtutes cardinales: per ſententias philoſophorum ſapientum deſcriptę ſunt: quarum virtutum affluentia homo ad ornatus ad honeſtatem vitę & humanę felicitatis gloriam poterit peruenire.

Gñalia ĩ prĩcipio libri cõſiderãda.

BIBLIOTHÈQUE SAINTE GENEVIÈVE

Harū autē prima eſt prudētia. Secūda magnanimitas: Tertia cōtinētia: Quarta iuſtícia: Sīgulę ígiť harū his officiís que ſubt⁹ annexa ſūt: honeſtū: ac bene morigeratū efficiūt virū.

Iſta eſt pars in qua auctor reddit auditores attentos: ponendo certum numerum virtutum cardinalium ad earum ordinem oſtendendum dicens. quattuor ſunt virtutes cardinales: vt patet in litera: quia ſecundum gregorium ſuper Ezechielem omclía. iii. quattuor virtutes cardinales accipim⁹: dum eorū ordinem cuſtodimus. Nota q̄ iſte quattuor virtutes nominantur tribus nominibus. Primo enim nominantur principales. Secundo cardinales. Tertio generales. Principales: ex parte paſſionum & operatonū. Sed cardinales dicūtur quía tota vita humana ſecundum moralitatem vnita eſt in his quattuor virtutibus. Sed generales ideo: quia motus & actus aliarum virtutum participantur a ſecūdariis virtutibus moralibus reſpectu quarū dicūtur ſpāles ſubānexe. Singule igitur. Illa eſt tercia ps prohœmii: in qua Seneca reddit autores beníuolos: oñdēdo vtilitatē illarū quattuor virtutū q̄ ſtudēde & addiſcēde ſūt eomodo: quia ipſe cū earū operatōib⁹ hominē honeſtū & bene morigeratū faciūt: vt ī littera Etiā iō quía ille virtutes dñr bōa aīe que maxime bōa ſit. x. ethi.

DE PRVDENTIA

Noía virtutū cardīaliū

Viſquis ergo prudētiā ſequi deſideras: tūc recte per rationē viuas: & oía prius exiſtíes & ppēdas: & dignitatē reb⁹ nō exopiniōe mltorū: ſed natura earūd cōſtituas.

Iſta eſt pars excutina: ī qua magiſter proſequetur determinare de diuerſís virtutib⁹. Et ſpāliter primo tractat de prudētia: ponēs de eadā diuerſas doctrinas: ſicut patebit ī proceſſu. Vult ígitur primo: q̄ ille homo q̄ deſiderat imitarí prudētiā: talís debet regulariter viuere ſecundū dicta

men recte rationis:ſic ꝙ non deficiat a virtutis via:quia ratio ſẽper deprecatur ad optĩa/primo ethicorũ . Et ideo qñ non regulatur actu rõnis imprudenter ducit vitã huius mũdi:eo ꝙ talis beſtialiter viuit. Vnde ex eo ꝙ homo ſequitur vſum ratiõis dicitur eſſe digniſſima creaturarũ. Sic econuerſo homo non ſequẽs rationem ſed ſenſualitatem: peior eſt beſtia.

¶ Nam ſcire debes:ꝙ quædã ſunt quę viden tur eſſe bona:& non ſunt:& quędã non vidẽ tur eſſe bona:& ſunt. Quęcũqꝫ aũt de tranſíto riis poſſides nõ mireris:nec magni p̃cii æſtí= ſtimes:quia caduca ſunt. Nec apud te quę habes tanq̃ aliena ſeruabis:ſed pro te tãq̃ tua diſ penſes:& tanq̃ tuis ſemper vtere.

Hic autor in iſta ſẽtentia duplicia ponit. Primo namqꝫ ſubdit correlarium ad emendationem predictorum: ibi. Nam ſcire debes. Dicens ꝙ quedam videntur eſſe bona ſecundum ęſtimationem vulgarum:vt ſũt bona fortuna: ſcilicet diuitię & honores:quę tamen non ſunt bona æſtimationem quia impediunt a ſummo bono. Et ꝙ quędam vídentur eſſe mala ſecundũ vulgares :vt ſũt ſciẽtia & virtus: quę tamẽ non ſunt mala:immo ſimpliciter bona. Et ideo nõ debemus iſpicere opiniones vulgarium. quia vulgares veritatem non cognoſcunt:iuxta dictũ Boetii Libro quarto proſa quarta dicentis. Nequeunt enim oculos tenebris aſpectus ad lucẽ perſpicuę veritatis attollere. Siſesqꝫ ſũt auibus:quarum intuitum nox illuminat:dies cœcat. Secundo ſubiungit duplicia bona ibi:quęcunqꝫ autem &c. Volens ꝙ quedam ſunt bona tranſitoria & de his dicit:ꝙ prudens non debet ſuper his mirari id eſt magnam curam habere:quia labilia ſunt per philoſophum quarto phiſicorum:Omnia que ſunt in tempore:labuntur & corrumpuntur cum tempore. Alia ſũt bona æterna & perpetua: & de his dicit que apud te habes. i. in te. Et de illis dicit Boetius metro primo.

Si igitur prudētiam amplecteris: vbiq; idem eris: Et prout temporis rerumq; exigit varietas: ita te accommodes tempori. Nec te in aliquibus mutes: sed potius aptes te. Sicut manꝰ quę eadem est: & cum in palmam extenditur: & cum in pugnum constringitur.

Hic ponit & tāgit stabilitatem prudentis: qui in prosperis nō extollitur: nec in aduersis impatientia turbatur vel conturbatur. Nam secundum philosophū in ethicis. Prudens debet se habere ad modum tetragoni: id est corporis quadrati. Nam sicut corpus quadratum ad quācunq; partem vertitur: semper manet idem & firmū: Sic homo prudens quolibet tēpore & loco: idem & firmus manēs absq; reprehensione. secundum exigentiam temporum & rerū mores suos potest mutare: nec in vllo mutatur: sed potius se tempori coaptabit. Sicut hic vnam similitudinē. Sciēdum circa litteram q̄ prudentia sic describitur. Est recta ratio rerum agibilium. Quinto ethicorum: Vel sic: Est bonorum & malorum cognitio: cum electione vniꝰ: scilicet boni: & cum abiectione alterius: scilicet mali: cum malum nō cadit sub electione sub ratione mali. Et ergo illa auctoritas: inter duo mala minus malum est eligendum: intelligitur sic: Sic duo mala obiiciuntur: minus est eligēdum: maius vero fugiendum.

Quid prudentia

Prudentis propriū est: examinare cōsilia multorum: & nō cito facili credulitate ad falsa prolabi.

Hic Seneca ponit vnam conditionem ipsius prudentis Volens q̄ prudens quærere debet cōsilia multorum & nō ex propria presumptione in errorem cadere: Illud idem docuit Aristo. vt dicit Valerius maximus li. vii. Ari. āt Calisthenē auditorem suum ad Alexandrum mittens: monuit vt cum eo aut q̄ rarissime aut q̄ iocūdissime loqueretur:

qñ primo ſalubris conſília ageret:quía(vt aít Bernardus) Iudicíi eſt díſcernere quod líceat vel non líceat. Conſílíi aũt probare quíd expediat:quía ad prudentíam hoc partí conſíliarí:vt dícit beatus Thomas in ſecunda. íí.'q. xlvíí. arti. vi.Ad prudẽtíam pertinet ratione conſíliarí. Et hec condítio elícitur ex.vi.ethí vbi.dicítur.Videtur ãt prudẽ tis poſſe conſíliarí:non quídem ad partem puta ad ſanita tem ſíue fortitudínem:ſed omíno ad totum bene víuere.

De dubíis non díffínías:ſed ſuſpenſſam tene ſententíam. Níhíl ínexpertum affírmes : quía non omne quíd veríſímile eſt:ſtatím verũ eſt: ſícut& ſepius:quod primum íncredíbíle vide= tur:non cõtínue eſt falſum. Crębro ſíquídem faciem mendacíí veritas retinet Crębro ſíqui dem mẽdacium ſub ſpecie veritatis occultatur. Nam ſícut alíquotíens triſtem faciẽ ſíue frõtẽ aduerſam amicus:& blãdam adulator oñdit: Síc veríſímile coloratur vt fallat:vel vt ſurripí at conatur.

hic autor ponit aliam conditionem ſapientis que ſerua ri debet in cauſís incertis. Volens q̃ prudens homo nõ de bet díffínire ſeu notificare dubia:ſed protrahere ſententiã donec veritatem experiri poterit:quía(vt ait autor.Quin q̃ clauium)prudẽtis mos eſt varías ínquírere cauſas:vt va leat mentem certificare ſuam. Iccírco non debet affírma= re íncognita:quía ex hoc poſſet in errorem cadere. Et ra tionẽ ſubíungit:quía non omne quod ſímílítudínem veri habet:verũ huiꝰ ẽ Nec oñe quod videtur eſſe falſũ:icredí bile eſt.quía mẽdatiũ ſpẽ veritatis ſępe occultatur: & ecõ uerſo. Tullius auctor ẽ in peradoxis(cũ íquit) Nihil ẽ tã í credibíle:quod nõ dícẽdo fiat p̃babile. Nihil tã horridũ: tã icultũ:quod nõ velut ſplẽdeſcat orõe. Et hoc oñdit hic

Seneca a ſigno:quia ſicut interdum amicus oſtendit faciẽ iratam aduerſum amicum:attñ huius non facit ex ranco= re.vl̃ cã odii:ſ3 cauſa correctionis: quia procedit ex bo= no fũdamẽto:quia iutrinſecus verus eſt:licet appareat ex= trĩſecus habere frontẽ aduerſã.i.inimiciciã. Sed deceptor ſiue adulator ml̃totiẽs oñdit faciẽ amicabilẽ:quod proce dit ex fõte odii.quia ſẽper decipit aut decipere querit.Sic veriſiſle ml̃totiẽs coloratur:vt aſſumat faciẽ veri. Prudens aũt d3 eẽ cautus:& nõ facilis ad credendũ : quia hoc vicio ſum eſt vt dicit Ouidius in li.faſt.ſed nos in viciũ credula turba ſumus : Quaſi diceret:ex quo nos cõmunis popul9 ſumus faciles ad credendum:&.ergo in vicio ſumus:pru= dens autem debet inquirere cauſas.

Sí prudẽs eſſe cupis:in futura proſpectũ íten de:& quę animo tuo contĩgere poſſunt cũcta propone.Nihíl tibi ſubitũ ſit:ſed totũ ante cõ ſpícias.Nam qui prudẽs eſt non dicit:ego nõ putauí quidem hoc fieri:quía non dubitat ſed expectat:non ſuſpíciatur ſed cauet.

Poſtq̃ Seneca in precedẽtibus oñdebat doctrinam quõ ſapiens nõ debeat eſſe facilis ad credendum:ſed debet cer titudinaliter indagare veritatẽ. Iuxta illud Proſperi. Nõ pateant faciles rumoribus aures.¦Quod neſcire iuuat cre= dere minus liceat:Hic conſequenter continuando dicit:q̃ prudens debet proſpicere ea que futura ſunt:& iuxta hoc ordinare negocium ſuum. Hoc idẽ vult Gaufredus ĩ poe tria noua:cum dicit:Prę̃currant oculi greſſus : prę̃conſule mẽtem. Et vires metire tuas:ſi fortis es:aude Grandia. ſi fragilis humeris ĩpone minora. Que verba nil aliud pre= tẽdũt:q̃ q̃ ſapiẽs debet prę̃cõſiderare oculis & mẽte greſ ſus.i.illud q̃ aggrediatur. Et iuxta vires & virtutes ordi nare debet. Tullius auctor eſt in officiis libro primo. Ma= gni ingœnii eſt cogitatione preconſtituere & ordinare q̃ euenire poſſunt: Quía vltima raro correſpondent primís (vt aitBoeti9de diſci:ſcola.ĩ fine) Prima licet q̃ñq̃ ſalua fi ãt iudicia:vltima tñ alteri9 ſaporis coiq̃namẽta manebũt.

Infert ſeneca in textu q̄ prudēti nihil ſubitū debet eſſe: quia mł̄ta mala cōtingūt ex cōſilio veloci. vt dicit A gellus in ſpeculo ſtultorū. Rebus in ābiguis qu otiēs fortūa labo= rat: cōſiliū preceps nō debet eſſe nimis. Impetus vt memi= ni grauis eſt male cūcta miniſtrat: Si male cūcta: ergo nec vlla bene Ideo prudēs homo ſigula debet ſēper proſpice= re: ne ī malum fīnē terminauerit. Ne dicat ego non puta= ui q̄ hoc contingere debuit quia non partinet ad pruden= tiā ſeu ad prudētē: quia prudēs nō dubitat ſed expectat bo num. non opinatur: ſed cauet. id eſt caute agit.

Cuiuſcunq̄ cām facti inquirere: & cū initia re= ruminueneris: exitus cogitabis. Scito te in q̄= buſdam debere p̄ſeuerare: quę incepiſti. Quę dā vero nec incipere debes: in q̄bus p̄ſeuerare noxiū eſt: Prudēs fallere nō vult: nec falli pōt Boni ē viri etiā in morte neminē fallere. Opi niones tuę ſit iudicia. Cogitationes iutiles: & vanas: velut ſōnio ſimiles: non in mētem reci= pias: quibus ſea animus tuus oblectauerit: cū oia bñ diſpoſueris: triſtis remanebis: ſed cogitatō tua ſtabilis & firma ſit ſiue deliberet ſiue quę= rat: ſiue cōtempletur / & nunq̄ recedat a vero.

In iſta parte autor ponit aliud officiū prudētie quod re= ſpicit originē in actu. Vñ iueſtigare cauſas rerū: eſt propri um prudentis. Teſtis eſt autor q̄cūq̄ clauiū (cū dicit) Pru= dētis mos eſt varias inq̄rere cās Et virgilius ſecundo geor gicorū. Fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas Tūc i= bi. Cum initia rerū iueneris &.c. Ponit notabile: pro quo facit philoſophus ſecundo de anima. Iuſtū eſt omnia a fi= ne denominare. & gaufred⁹ Si bene ſuccedunt non prima ſed vltia ſpectas. a caſu deſcribe diē nō ſolis ab ortu. Et ali

bi. ꝙ cõplere neꝙs pricipiare caue. Me triſta. Quicꝙt agas prudenter agas: & reſpice finẽ. Quia finis eſt optia cauſa Et cuius finis bonus: ipſũ quoꝙ bonũ eſt. Sed ibi. Scito. ꝙ ꝙbuſdã &c. Autor ponit alia officia prudẽtie q̃tũ ad ſermonẽ ibi. Sermo quoꝙ. Sciẽdũ ẽ ꝙ inter oia opera agenda ĩ oib⁹ reb⁹ quędã ſunt vtilia & bona: quę icipiẽda ſũt: & ad finẽ deducẽda Sed alia ſũt opera vitioſa: in ꝙbus non eſt perſeuerandum.

Nota

Sermo quoꝙ tuus non ſit ianis: ſed aut ſuadeat/aut moneat/aut cõſoleť/aut pręcipiat. Lauda parce. vitupa ꝑcius Nã ſimiliter reꝑhenſibilis eſt nimia laudatio: & immoderata vituperatio: illa ſiqdẽ adulatione: iſta vero malignitate ſuſpecta ẽ. Teſtimoniũ veritati nõ amicitię reddas: Cum conſideratione promittas: ſed plenius q̃ promiſeris pręſta.

Qnis ſermo vanus.

Hic ſeneca põit aliud officiũ prudẽtię quod reſpicit ſermonẽ prudentis dicens: qualiter prudens debet regere ſuũ ſermonẽ. d. ſermo prudẽtis nõ debet eſſe ianis. Vñ nota ꝙ ſermo vanus & inanis dicitur: qui profertur ſine vtilitate proferentis & audiẽtis. de quo hõ tenetur reddere rõem ſu die nouiſſimo. Vñ prouer. x. Qui moderat labia ſua: hic prudentiſſimus eſt. Cui etiã cõcordat Cato. d. Virtutẽ primã puto compeſcere lĩguam Sed ibi: Lau. perce. &c. Hic ponit tria officia prudẽtie per ordinẽ. & vult ꝙ prudẽs hõ laudet aliquẽ parce & moderate. vt patet in textu.

Sí prudẽs es: animus tuus tribus diſpẽſſetur temporíbus: preſentía ordina: futura prouíde preterita recordare. Nam qui níhil de preteritis cogítat: vítã perdit. Qui de futuro nõ me

diatur: fatuus & obliuioſus appellat: & ī om=
nia incautus incidit: Preponas igitur in ani=
mo tuo futura: bona & malla: vt illa ſuſtiere poſ
ſis: & iſta moderare.

Hic ponit aliud officiū prudentie reſpiciēs quēlibet ho=
minē volentē eſſe tutum & ſecurū. Et facit duo/primo po=
nit modum ī quo docet hoiem eſſe circūſpectum & proui
dum. Secundo eiuſdē modi cauſā ſubiungit: ibi Nā qui ni=
hil &c. Quātum ad primū vult autor: ꝙ ꝙvult eē prudens
ille debet animū ſuū limitare tribus differātiis temporum
Debet enī primo ordinare nō ſolū ad ſuā vtilitatē ſed etiā
ad aliorū pñtia. Secūdo cauta cōſideratione preuidere de=
bet ea que ſūt futura. Tertio cautior exiſtat in pñtibꝰ & fu
turis. Debet enī mēorare & retiere ea que preterita ſūt. Vbi
nota ꝙ recordatio preteritorū valet nobis ad tria. Primo
propter pñtis vite cōſeruationē. Secūdo propter pñtis vi=
te emendationē. vt dicit Gaufredus. Tertio propter pñtis
vite ſagationē & ordinationē. Nā preteritorū cogitatio
vtile prebet & conſiliū in futuris. Tūc ibi: Preponas igi=
tur Autor ponit aliam conditionem prudētie per modum
concluſionis ex primis habitis volens ꝙ prudēs debet aīo
ſuo preponere tam bona quam etiam malla. Bona iō: ꝙ ip
ſe ſapiēter moderare poſſit/ſe non nimiū extollendo Ma=
la ideo: ꝙ ea patienter tolerare poſſit/& ſe nō nimiū con=
turbando. quia futura (vt inquit Ariſto. de Regimine prin=
cipum) ſi preſciantur leuius tollerantur.

Non ſemper in actu ſis: ſed interdum animo
tuo requiem dato: & requies illa plena ſit ſapi
entię: ſtudiis: & cogitationibus bonis. Nā pru
dens nunq̄ ocio marcet: habet autem aliquan=
do animum remiſſum: ſed nunq̄ ſolutum.

Hic ſeneca ponit aliud officiū prudentie. volens q̄ nō ſēp
op3 prudētem eſſe ī actu. i: in cōtinuis ſtudiis & imaginati
onibus/ſed aliqñ aio ſuo refrigerium pręſtare pōt per gau
dia/ſolatia/ & conuiuia moderata nō nimia. quia omne ni
mium vertitur in vicium. ſecundo ethicorū. & ideo etiam
phūs. iiii. ethi. capi. de eutrapelia. ſic dicit. Vidētur autē lu
dus & reqes hoī ī vita eſſe neceſſaria. propter hoc etiā Se=
neca epiſtola decimaquinta ad lucillū ſic ait. Neq3 ego iu=
beo te ſēper īminere libro/aut pugillaribus/dandum eſt ali
quod īteruallū animo. ita tñ vt nō reſoluatur: ſed remitta=
tur. Sed ibi/ Prudēs enī. Hic ſubiūgit aliud officiū prudē
tie: volens q̄ prudēs nūq̄ debet eſſe dat9 ocio. quia ocia pra
uas cogitatōes generāt. & voluptuoſas delectatōes. Quare
dicit Alañ in prouerbiis. Subſtrahe ligna foco ſi vis extin=
guere flāmas. Et carnis motus/ocia/vina/dapes. Similiter
Ouidius. Ouidius de remedio amoris. Queritur Egiſtus quare ſit fa
ctus adulter In promptu cauſa eſt deſidioſus erat. Ocia ſi
tollas perire cupidinis arcus. Debet tamē prudens interdū
habere aīm remiſſum: ſed nunq̄ ſolutū. quia ſolutus plenus
eſt pigritia.

Nam tarda accelerat: perplexa expedit: dura
mollit tēperat aſpera: ardua exequit. Scit enī
quid qua vía aggredi debeat ſua. Et ſingula ci=
to cognoſcit: recte & diſtincte vídet: conſilia pe
ritorum vt ex apertís obſcura ęſtímat: ex par=
uis magna: ex proximís remota: ex ptíb9 tota.

Hic cōſequēter ponit actus & quędā opera ipſi pruden=
ti annexa. volēs ex quo prudēs ociari non debet (vt dictū
eſt in precedētib9) ſed actus hic in littera poſitos diligen=
ter debet pſeq & exercere. videlicet: q̄ tarda & neg'ecta ſe
ſtinā:er īpleat. Difficilia expediat &c. vt3 clare ī littera Et
illorū actuū ſubiūgit rōnē ibi. Scit enī &c. Volēs q̄ pru
dētis ppriū e: q̄ ſciat quō: & q̄liter: & qua via aliquod opus
aggrediēdū ē: mō facili ſīgularia ptorū cōſilia cōſiderādo
ex aptis ignota ex mīmis ardua ex pximis longīqua: & ex
ptíbus tota elucidat.

Nō te moueat dicētis auctorítas: nec q̄s dícat: ſed q̄d dícaṫ attēde. Non enī vt mlītis: ſed q̄bꝫ placeas cogita. Id quęre qđ inuenire poſſis. Id díſce qđ ſcire potes. Id opta: qđ corā bonis & honeſtis optari poteſt. Nec te altíorí rei applí ces. í qua ſtare tibí tremendum ſít. & deſcende re cauendum.

Poſtq̄ Seneca ín prioribus dicit: quō prudēs debet ſe ha bere ī propriís ſermonibus & cogitationibꝫ: futurorū pre= meditationibꝫ: preteritorū recordationibꝫ. Hic cōſequen ter docet quō prudēs ſe habere debet ad aliorū ſermoēsſcí licet fidē: & credulitatē adhibēdo. Et ponit ſex officia ī lít t era illa prudētis. Prímū ē q̄ homo prudēs nō credulita tē adhibet ſermoní: prícipaliter ex famoſitate ipſíꝫ loquē= tis ſed ex veritate ſermonis q̄ profertur. Cicero autor eſt cū aít. Nō ē credēdū cōſíderādūq̄ quod q̄s loquítur: ſed íl lud quod q̄s ſentíat. Secūdū ē quod prudens debet quere re ea q̄ hēre pōt: & nō illa que nō. Cato quod poteſt íd tēta operís nō pōdere preſſus. Succūbat labor: & fruſtra tēta re líquas. Tullíꝫ Abſurdū ē īq̄rere/quod haberí nō pōt. Ideo accipiēdū ē & tm̄ ē quod pōt haberí? Tertiū q̄ prudēs co gítat: q̄ placeat alíquibꝫ bonís nō mlītis. Vñ Cūctis q̄ pla= ceat credo quod nō mō víuat. Quartū quod prudēs ínue ſtígat íllа ſcíre que lícita ſūt ad ſcíēdū: Cato. Mitte arcana dei celū perq̄rere quid ſcít. Cū ſís mortaľ que ſūt mortalía cura. Quítū quod prudēs homo debet optare & vtília & bona. Iuſta dictū. Ariſto. ín de regimie prīcipū. Dírige co= gítationes bonas tuas ín bonū. Sextū q̄ prudens homo nō debet ſe exaltare vltra honorē quo dignꝰ nō ē: nec appli care negocío cuí ſatís facere nō poteſt: nec cū ſcādalo rece dat a dignitate. Alanus arbor lateramans nō firme ſtat ímo Cum ramís facílí corruit ícta noto.

Tūc cōſílía tíbí ſalubría aduoca: cū tíbí alludít hùíus vítę proſperítas. Tūc te velít ín líbrícо

retinebis:aut ſiſtes:nec tibi dabis liberos ipe=
tus: ſedcircunſpicias quo eũd ũſit.vel quouſq;.

Hic ī fine huius primi capi.docet Seneca qu ō prudēs ſi for
tunat⁹ fuerit debet iplorare cōſilia matura ſapientū vel ſui
ipſius:ita ꝙ peragat cū bona delibera tōe. Nam fortūa mu
tabilis &variabil':ī ea nulla proſperitas ponēda eſt:vt habe
tur ex Boetio de cōſolari. Teſtis ē ouidius ī li. de triſtibus.
Rara quidē virtus quā nō fortuna gubernat. Paſſib⁹ ābigu
is fortuna ſalubris erat. Vnde ſapiēs. Lud⁹ fortune variat
imagie lune. Creſcit decreſcit i eodē ſiſtere neſcit. Propte=
rea prudēs debet vti ſalubrib⁹ cōſiliis:vt melius vitam du=
cere poſſet nec exiſtīare ſe debet liberū & habere liberos ī
petus:ſcilicet ſēper ī periculo cōſiſtere:& timere receſſum
eius. Et ſit quaſi ābulans ī lubrico.i.in via mala & lutoſa:
cū nō veraxeſt. ſed ſemper decipit hoiem nunc exaltādo
nūc humiliando. Iō ſubdit in littera:prudēs debet ſe circū=
ſpicere quo ābulandum ſit.i.quō & qualiter ducat vitā ſuā
ī bonis fortuitis:cū trāſitoria ſūt. Teſtis ē Alanus cum ait.
Nūc adeſt & abeſt fugitiui gloria cenſus. Nam prius aduē
tat:poſt quaſi ſomnus abit.

Lubricus lo
cus ī quo qs
nequeat ſub
ſiſtere.
Laurenus

DE MAGNANIMITATE.

MAgnanimitas vero:q̄&fortitudo dici
tur:ſi inſit aīo tuo:cum magna fiducia
viues.liber:alacer:& in trepid⁹. Magnum enī
hominis donum eſt nō vacillare:ſed ſibi con
ſtaret & finē huius vitę intrepide expectare.

Hoc eſt ſecundū & principale capm huius libri Senecę
īquo poſtq̄detmiauit magiſter de prudētia:& de officiis:&
de cōditionibus eius ſeu de ꝓprietatib⁹:hic conſequenter
facit hoc idem & magnanimitate:que etiā fortitudo dici⁹.
Et hoc diuerſiode. Dicit enī fortitudo:quia ſecūdū eā quiſ
fotrit agit&ī negociis ſuis fortiter ſe diſponit:exleo ꝙ no
ſtra noticia ꝓcedit a gñalib⁹ ad ſpecialia.iii.phi. Vnde Tul
lius.iiii.li.reth. Fortitudo eſt conceptio laboris & pericu
li cum vtilitatis ratione:& cum cōmodorum penſatione.

Sed magnanimitas dicitur: quia magnū animum habet ad tolerādū ardua. & aggrediēdū tribilia. Sed tibi magnū enī &.c. Hic seneca declarat quoddam dictum. d. qꝫ magnum donum est hominem esse magnanimum. s. secūdum virtutem: vt dicitur. iiii. ethi. s. mortem non timendo. Lꝫ enim mors omnium terribilium maximum est vt dicit philosophus. iii. eth. tamen magnanimus timere non debet ex quo mors est de dono nature: vt dicit seneca in li. de remediis fortune

Iuuenalis. Fortē posce animū mortis timore carentem

Si magnanimus fueris: nunq̄ iudicabis tibi cō tumeliam fieri: de inimico dices nō nocuit mihi: sed animum nocendi habuit. Et cum illum ī potestate tua habueris: vindictam putabis vindicare potuisse. scito enim magnum & honestū genus vindictę esse ignoscere.

Hic Seneca tāgit vnam speciem fortitudinis seu magnanimitatis quę patientia dicitur. Et primo ponit doctrina: secundo subiungit causam illius. Scito enim &c. Vult ergo qꝫ homo vere fortis non debet reputare contumeliam ab inimico sibi illatam: nec vindictam statim appetere: ſꝫ sufficit alicui potuisse nocere: quia secundum boetium inimico parcere est opus pietatis: qui autem parcit: clementiam facit. Quia secundum Tullium primo rethorices. Patiētia est honestatis ac vtilitatis causa: rerum arduarū terribilium voluntaria ac diuturna perpessio.

Neīnē susurro appetas: neminē suffodias: palā aggredē palmā. Nec geras cōflictū: nisi p̄ idixerę nā fraudes & dolos ībecillē decet hēre

In ista parte Seneca ponit vnā aliam speciem magnanimitatis que dicit fiducia seu magnificētia Et ponit tria documēta: duo negatiua: & vnū affirmatiuū: & postremo subiungit rationem predictorum. Primum documētum qꝫ magnanimus neminem debet decipere seu circunuenire:

Sufurrator ãt est detractor q̃ in occulto est inimic⁹:& manifeste amicus. Secundum documentum est: q̃ magnanimus in suo sermone non debet rimari secreta alterius. Iuxta illud Catonis. Alterius dcm̃ vel factum ne carpseris vnq̃. Exemplo sili ne te derideat alter. Testis est salutaris poeta cum inquit. Nullius arcanũ nec amici crimina prodes. Nec ea scruteris que latuisse decet. Terciũ documentum est q̃ magnanim⁹ in sua victoria manifeste debet apparere: non in occulto inimicum aggredi: nec debet gerere bella nisi manifeste indixerit prius inimico vt se preparare possit ad opponendum. Et rationem illius adiungit: nam ille non magnanimus est qui querit dolos & fraudes: cum illa faciunt aliquẽ imbecillem: que vicia opposita sũt magnanimitati & fortitudini.

Eris magnanimus: si pericula non appetas vt temerarius: nec formides vt timidus: nã timidum nil facit animum: nisi reprehensibilis vite conscientia.

Hic Seneca subiungit aliam spẽm magnanimitatis in fine huius capituli: q̃ dicitur perseuerãtia: dicens vt ĩ textu. Vnde bene agere parũ prodest si mens labilis extat. Ideo Tullius in primo rhetori. describẽs perseuerantiã: sic ait. Perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaq̃ permansio: propterea dicit hic Seneca: q̃ ille vere magnanimus est qui non appetit pericula sicut temerari⁹: sed aggreditur ea que aggredienda sunt. quia vt ait Tulli⁹ li. i. in tusculanis questionibus. Nemo se ligne magna spe in mortem offert: & non formidet ea que timenda sunt. Rationem subiungit. Nam nihil aliud facit mentem timidã: nisi perseuerãtia vituperabilis vite & c. Itẽ nota q̃ ille qui vult dici magnanimus non debet esse nimium audax: nec nimium timidus: sed debet seruare modũ: quia virtus moralis illa consistit in medio vt dicit phũs secũdo Ethi. In medio consistit virtus: quare etiã dicit Horatius in epistolis Est modus in rebus sũt certi deniq̃ fines. Vnde etiã metrista. Omnibus adde modum: modus est pulcherrima virtus.

DE CONTINENTIA

COntinentiã vero si diligis: superflua circuncide. & desideria tua in animũ cõstringe. Considera tecum q̃tum natura poscat: & non quantum cupiditas expetat.

Istud est capitulum tercium & prĩcipale huiꝰ tractatus in quo Seneca postq̃ determinauit de duabꝰ virtutibus cardinalibus. scilicet prudentia & magnanimitate: hic consequenter determinat de tẽperantia: priusq̃ de iusticia: Quia iusticia est virtus secundum quam quis bene se habet ad alios: scilicet ad iustas conuersationes cum eis habẽdo. Tẽperantia autem est virtus secũdum quam quis se habet ad seipsum: que etiam continentia dicitur. Intemperantia (vt Tullio in tusculanis questionibus libro. i. placuit) est omnium perturbationum fons: que est a recta ratione defectio. Ipsa nãq; corpus exterminat/ vicia congregat/ hominum intellectus deprauat/ sensum hębetat/ & ignominia stulticie deturpat hominem. Sed temperantia (vt Tullius. i. rheto. refert) est rationis in libidine: & in alios non rectos impetꝰ anime moderata & firma dñatio. Ideo desiderare debemus temperãtiam & amare: eo q̃ sine ea recte viuere nõ possumus: propterea dicit Seneca ĩ littera: Tu debes amare continentiam. Nota duplex est desiderium: quoddam est quod ab appetitu intellectiuo oritur: quotiens virtutes & eternam beatitudinem desideramus: & illud non est freno constringendum. Aliud est: quod ab appetitu sensitiuo ortum habet: quo videlicet mundanas voluptates: & venereas delectationes desideramus/ & illud est constringendum freno temperantie.

Quid intemperantia.

Desideriũ duplex.

¶ Si continens fueris eo vsq̃ peruenias: vt te ipso contentus sis. Nam qui sibi ipsi satis ẽ: cum diuitiis natus est. Impone concupiscentię tuę frenum. Omnia blandimenta quę occulta

voluptate animū trahunt reiice Ede citra ſatu
ritatē. cum ſobrietate bibe: vita ebrietatem.

Hic Seneca ponit quattuor officia ad hominē tempera tum ſpectantia. Quorum primum eſt: ꝙ homo continēs non debet multū deſiderare: ſed contentari in his que natura ſibi tribuit: & que a natura inſunt. quia natura modico contenta eſt. Vnde cato. Cōmoda nature tibi nullo tēpore deſunt. Si fueris contentus eo quod tēpora prebent. Quod etiā intelligitur hic: cū dicitur. Si continens fueris. Nam ille qui ſibi ipſi contētus & ſatis ē: cū diuitiis natꝰ ē. Ex illo elicitur ꝙ ille diues ē qui cōtentatur in his que habet. Vnde Eneas in epiſtolis. Non enī ille pauper eſt: ꝙ parum habet: ſed qui plus cupit. Secundū: ſi tu vis vocari tēperatus: tūc refrenare debes tua deſideria. & a mouere voluptates corporales: que vim rōnis ipſius ītellectus abſoluunt. Vñ Virgilius. Trahit ſua quēq; voluptas. Ex ipſis enī nihil boni oritur: quia hoīes a ſapiētia retrahunt. Iuxta illud Hieronymi Studio inſiſtere nō poſſumus ſuperabūdātiā in mēte cogitationes. Terciū: ſi vis dici tēperatus: nō comede citra ſaturitatē: ſed cū mēſura/ & bibe vt nō comittas ebrietatē. Vñ Gaufredus in poetria noua. Quādo famem reficis dapibus nō ſis ita plenus/ ꝙ nihil apponi q̄at amplius. Et ſubdit nō tantum quantum poſſis/ ſed quātū prodeſt. vnde etiam Philoſophus in de ſecretis ſecretorū ad alexandrum ſic ait. Si vis eſſe ſanus nunq̄ ęde ad ſaturitatem/ nec bibe ad ębrietatem.

¶ Obſeruate ne in cōuiuio vel in qualibet vite cōmunitate imitaberis: quos dānare videaris. Nec preſentibꝰ deliciis inhęrebis: nec deſiderabis abſentes. Victus tibi ex facili ſit. nō ad voluptatē: ſed ad cibū accede. palatū tuū fameſ extitet: nō ſapores. Deſideria tua paruo redi

me. Si ad naturam viuas:nunq̃ eris pauper. Si alicui ſua non videntur ampliſſima:ſi totius mũdi dñs ſit miſereſt. Quí cum paupertate bene cõuenít:díues iudicetur: Quía hoc tantum curare debes vt nõ deſínãt:atq; íta quaſí ad exemplar díuinum compoſitus : a corpore ad ſpíritum quantum potes abducere te feſtima.

Hic Seneca ponit documẽta ad hoiem temperatũ ſpectãtia. Primũ ſi vis dici tẽperatus/tũc ſerua illud in qualibet ſocietate/ne damnes íllos quos imitaris:ſed potius ſit pre oculís dictum Catonis: Iudicium ppſi nunq̃ contempſeris vnus. Ne nulli placeas dum vis cõtẽnere multos. Et ratio eſt:quía qui alios vílipẽdit:ſibi ipſí vituperiũ acquirit. Sed quomodo debet ſe habere patet iſtis in metrís. Sí fore vis ſapiẽs tu ſerua q̃ tibi mando. Quíd dícas:vel cui/ cur/quo modo/quando. Sciendum:q; tu continens non debes in hęrere voluptatibus preſentis:nec etiam deſiderare abſentes delectationes:quía incontinentia generant.

Seneca inepiſtola ad lucíllũ viceſima quarta ĩquit. Ipſe voluptates ín tormenta vertũtur. ępule cruditatem afferũt: ebrietates neruorum/corporem/tremorẽq;:libídines manuum & artículorum omnium deprauationem Ideo Valerius libro ſeptimo de Ariſtotele loquítur. Vtiliſſimũ preceptum q; voluptates abeuntes conſideramus. Terciũ documẽtũ debet eſſe modeſtus. quía víctus moderatus honeſtatem corporis & anime ſanitatem conſeruat. Ideo ex modico debet eſſe victus. Tullíus in paradoxis. Cum tíbi deꝰ vł mater omniũ natura dedit animum. quo nihil preſtantius:nihil precioſius:ſi recte eo vtatur Turpe ergo ẽ ſí te ita p ſternas:vt nihil ĩter te & pecudẽ ĩtereſſe putes Quartum documentũ. Tuũ deſiderium debet eſſe in paruo/hoc ẽ debes eẽ cõtẽtus ĩ modico/ & nõ nimiã curã gerere ſuperres tẽporales:eoq; caducę ſunt/ & tẽporales/ & trãſitorię.

¶Si continentię ſtudes: in ſudare: non habita amene: ſed ſalubriter: Nec dominũ velis eſſe notum a domo: ſed domum a domino. Non tibi aſſcribas que non feceris: nec maior q̃ es videri velis: & hoc magis obſerua. Nec pauptas ſit tibi immunda: nec parſimonia ſordida: nec ſimplicitas neglecta: nec leuitas languida. Et ſi res exiguę ſint: non tamẽ ſint anguſtę: nec tua defleas: nec aliena mireris.

Hic autor ponit alia officia continentie ad hominem tẽperatum pertinentia. Quorum primum eſt: q̃ homo continens non debet habere amenas habitationes/conſtruere ſcilicet in poſſeſſioue ſua. Nec velit eſſe notus a domo/ſed potius domum ab eo. Vnde Tullius in libro ſecundo officiorum. Ornanda vtiq̃ domus eſt/vt nõ ab ipſa domo dignitas: ſed a domino habeatur. Secundum officiũ eſt cõtinens non debet ſibi vſurpare que non fecerit/nec deſiderare dignior eſt quẽ eſt. Vnde Gaufredus in poetria ſua. Non te magnifices nec te ſuper ethera ponas. In hoc autem reprehendit autor duo vitia / que ſunt deteſtanda.

Primum eſt mendaciũ: eo q̃ ille q̃ hoc fecerit mendaciũ cõmittat: quod fugiendũ ẽ. Vñ Eneas in epiſs. Nã veritate nihil cõſtãtius: mẽdacio aũt nihil icõſtãtius & iſtabilius. Secũdo reprehendit vanã gloriã: cũ enĩ inanis eſt: & trãſitoria eã cõtinẽs fugere debet. Tertiũ officiũ: q̃ ipſa paupertas nõ debet ſibi eẽ imũda: quia de⁹ eã diligit. Vñ Iuuenalis i ſatyra. Felices hoies paup quos i pũs ãbit. Illos nũc

ad regnū ſublime retrahit. Quartū officiū: q̄ parſimonia cōtinētis nō debet eē ſordida: hoc ē abſtinētia cōtinētis nō debet eē fetida quia abſtinentia virtus ē. Vñ nomē pſimonie ſiue abſtinētie poteſt accipi dupl̄r ſecūdū beatum Thomā i ſecūda ſecūde. q. cēteſima quadrageſia ſexta. Vno modo: ſecūdū quod abſolutā ciborū ſubſtractionem deſignat. Et hoc mō nō deſignat actū virtutis: ſed eſt quodā īdifferēs. Alio mō ſecūdū quod ē regulata ratōe. & illo mō deſignat habitū vel virtutis actū Et diffinitur ſic. Eſt moderata ſūptio ſiue ſubſtractio cibi ſecūdū rationē Et illā non debet eē ſordida: quēadmodū ē aliqna abſtinētia hypocritarū & auarorū &c. Quītū officiū ē: q̄ continētis ſiplicitas non debet eſſe neglecta: hoc eſt hūilitas cōtinētis nō debet eſſe tarda. Vñ tūc ipſa ſiplicitas dicitur eſſe neglecta: qñ ipſa non facit bona opera: videlicet qñ quis aliter facit q̄ ſua ītētio ē: vt ſua ſimplicitate decipiat alios Vñ Alanus in prouerbiis. Nō teneas aurū totū quod ſplendet vt aurum Nec pulchrum pomū quodlibet eſſe bonū. Nō eſt in multis virtus quibus eſſe videtur. Decipiūt factis lumina noſtra ſuis &c. Sextum: q̄ leuitas cōtinētis nō debet eſſe languida: hoc eſt mobilitas animi nō debet eſſe infirma ſeu leſa. Vñ tunc leuitas dicitur infirma ſeu languida. quando animus hois plus mouetur ad mala: hoc eſt ad operationē rerū tēporaliū q̄ ad ea que ſurſum ſunt. Septimū q̄ continēs nō debet anguſtiari propterea quia exigue ſibi ſūt poſſeſſiones. vñ Cato. Infātē nudū cū te natura creauit. Paupertatis onus patienter ferre memento. Quia paupertas habens leticiam admixtā: tuta eſt & ſecura. Octauū: q̄ continens ſua bona amiſſa non debet deflere: quia ſūt de dono fortune. Vñ Seneca in epla quadā ad lucillū. Non eſt tutū quod fortuna fecit tuū. Quaſi diceret mumera fortune ſunt valde dubia. Ideo tēporatus: nō debet triſtari de amiſſione rerum tēporaliū. Nonū: q̄ continēs aliena bona nō debet multum extollere: ſicut cōſuetudo hoīm eſt. Vñ Ouidius Fertilior ſeges eſt alieno ſēper in agro. Vicinūq̄ pec⁹ grā dius vber habet.

Parſimonie acceptiones.

¶ Si continentiā diligis: turpia fugito anteq̄ eueniāt: nec queq̄ aliū verberes pluſq̄ te: omia

tollerabilia ꝑterq̃ turpitudinē crede. Averbis quoq; turpibus abstineto. Nā licētia eorū im pudicitiā nutrit. Sermones vtiles magis q̃ fa cetos & effabiles ama: & rectos potiꝰ q̃ facūdos

In hac parte Seneca ponit quiq; officia tēperātię quo ad aliā spēz q̃ modestia dicitur. Primū officiū: qꝫ tu continēs debes fugere turpia anteq̃ eueniant hoc ē nō solū effectū: sed etiā affectū viciorū constrigere. Secūdum officiū Tu continens amplius non debes corripere aliquē plus q̃ te ip sum. Hoc est prius debes te emēdare: & inde alium verbe= rare. vñ Cato Quę culpare soles ea tu ne feceris ipse. Tur pe est doctori cū culpa redarguit ipsum. Vnde duplex est verberatio: s. aīe & corporis. Aīe est q̃ se tenet ex parte aīe. Et de illa loquitur hic magister. Alia est corporis que se te net ex parte corporis: & talis iterū fugiēda est. Terciū of ficium: qꝫ tu continēs oia q̃ sunt sustinēda tollerare potes preter turpitudinē. Vñ tēperatus a virtute tēperantie vir= tuosus dicitur ergo vitare debet q̃ opposita sūt virtuti. Et turpitudo est vitium: in se turpis igitur est fugiēda. Quar tum officiū: tu continēs a verbis turpibus debes te abstine re: quia īpudicitiā nutriūt. Vñ phūs in ethicis. Vnusquisq; qualis est talia operatur. Si ergo bonus & virtuosus: bona operatur. Si ergo turpis turpia operatur. Quintū officiū: tu cōtinēs diligere debes in sermonibus tuis vtilitatē plus q̃ ornatū. Ratio: quia sermones vtiles edificant intellectū: sed facundi impediūt inquisitionē veritatis. Iuxta illud phi̓i primo perihermenias poeticę & oratorię orationes sunt obliquēdę id est dimittende: quia potius ipediūt in ve ritatis inquisitione q̃ prouocant. Ideo Vincencius in spe culo hystoriali libro. vii. turpe & valde male viciosum est inferre sententiam delicatam: quia a pluribus intelligi nō potest propterea tu continens debes diligere plus fructuo sos sermones: q̃ facundos.

verberatio aīe & cor= poris

Miscebis iterdum seriis iocos: sed tēperatos: & sine detrimento dignitatis: & verecundie. Nam reprehēsibilis est risus si īmoderatꝰ fue

rit: & si puerilit̃er effus⁹: si muliebriter fractus odibilẽ facit hominẽ risus: aut supb⁹: aut clar⁹: aut fatuus: aut ex alienis malis prouocat⁹.

Hic Seneca ponit aliud officiũ cõtinẽtię rationis eiusdẽ Dicẽs: qꝫ tu cõtinens debes aliq̃n imponere tue cõtinentię iocos: propter solatiũ hũanę vitę: sed moderatos: sic qꝫ nõ excedãt honestatẽ. cũ mediũ ẽ de propria ratione virtutis: vt dicitur q̃to ethicorũ: quia modus est norma virtuum. Et risus imoderat⁹ è reprehẽsibilis. Si fuerit product⁹ puerilit̃er: vel superb⁹: ãt clarus: ãt malign⁹: ãt fatuus: aut euocat⁹ ex alienis malis: quia sẽper talis risus facit hoiem odiosũ. Vñ risus dicitur puerilis: qñ qs solus ridet sine morũ maturitate: sine causa: sine oportunitate. Vñ moralis. Non ride solus nã ris⁹ vnius horis. Fatuus vel stult⁹ reputatur oĩb⁹ horis. Et risus dicitur muliebris: quãdo qs ridet sie causa legittia: vt mulieres quę excitamẽto lasciuię vel leuitatis ridere solẽt. Risus dicitur superb⁹ qñ qs ridet subsanãdo. & ille generat rancorẽ & odiũ. Vñ salustius. Odiũ querere extremę domẽtię: id ẽ stultitię est. Risus dicitur malignus: qñ qs ridet de malefactis suis perpetratis: vt prouerbiorũ tercio. Qui letantur cũ malefecerit cõdẽnantur. Risus dicitur fatuus: qñ qs sẽper ridet. Vt per risũ multũ debes cognoscere stultum. Dicitur aũt prouocatus ex alienis malis: qñ qs ridet in aduersitatibus proximi: quẽ tñ diligere sicut se ipsũ debet. Ideo peccat contra virtutẽ charitatis.

Risus puerilis.

Risus multiebris.

Risus superbus.

Risus malignus.

Risus fatuus.

Ris⁹ ex alienis malis prouocatus

Si ergo tẽpus iocos exigit: hosquoqꝫ cũ dignitate sapiẽter: gere: vt te nõ grauet qspiã tanq̃ asperũ: nec te cõtemnet tãq̃ vilem. Nec sit tibi scurrilitas: sed grata vrbanitas Sales tui sint siẽ dente. Ioci sine vtilitate. Risus sine cachinno. Vox siẽ clamore. Incessus siẽ tumultu. Quies tibi siẽ desidia erit. Et cũ ab aliis luditur: tu sãcti aliquid. honestiqꝫ tractabis.

Hic Seneca cõcludit propoſitũ ſuũ de riſibus & iocis:oſtẽ dẽs q̃lis debet eẽ riſus & iocus:& vult primo:q̧ debet fie= ri ſecundũ exigẽtiam tẽporis.cũ omnia ſuũ tẽpus habent: & ſuis ſpaciis trãſeũt vniuerſa ſub celo:vt dicitur Eccleſi= aſtici:ſic videlicet:q̧ ſi virilis & bonis morib⁹ euocatus: & nõ pueriliter nec muliebriter.Deinde excludit vanitatẽ dicens:q̧ ſcurrilitas nõ debet eẽ grata vrbanitas. Dicit enĩ qs ſcurrilis:qui trufis & neqciis intẽdit:hinc inde cur= rẽs ad cõgregationes & cõuiuia boim:vt eis poſſit ſe oſtẽ= dere in ſua ſcurrilitate:hoc ẽ neqcia. Deinde ponit docu menta dicẽs:q̧ tui ſales debẽt eſſe ſine dente:hoc ẽ tue re= prehẽſiones fieri debent ſine mordacitate iuidie. Vñ ſales dicunt in pꝛali nũero ꝛba amara ſeu reprehẽſiones. Du plex eſt reprehẽſio:quedam fit cauſa amicitie.v l3 que pro cedit a fonte charitatis:quẽadmodum pater reprehẽdit fi liũ amicus amicũ. Et illa eſt laudabilis.Alia ẽ que fit cauſa odii vel inimicitie. Et illã autor hic redarguit.quia fit cũ mordacitate. Et tui ioci debẽt eſſe ſine vilitate.hoc eſt tue cõuerſationes debẽt eſſe ſine malicia. Et riſus tuus ſine ca chinno/hoc eſt ſine ſubſannatione. Vñ Cachinnus eſt riſ⁹ inutilis. Et dicitur a con & hinn⁹ & hoc propter dentes q̧ vidẽtur albere in riſu. Vox tua debet eẽ ſĩe clamore/ & iceſ ſus/ & tranſit⁹ tuus ſĩe ſtrepitu/ & reqes tua debet eſſe ſine pigritia. Vñ Cato. Plus vigila ſẽper ne ſomno dedit⁹ eſto Nã diuturna quies viciis alimẽta mĩſtrat. Et cũ ab aliis ho minibus luditur tũc tu ſẽper pertactare debes aliquid hõe= ſti negocii & operis hoc eſt/ q̧ homo virtuoſus nũ q̃ debet hẽre animũ diſſolutum.ſed ſemper ſe occupare bonis ope ribus/vt dictũ ẽ ſupra. Nõ ſemper fis in actu & cetera.

Quis ſcurri lis.

Reprehen ſio duplex

¶ Si continens es:adulationes euita:ſitq̧ tibi tã triſte laudari a turpibus q̃ ſi lauderis ob tur pia. Letior eſto quotiens diſplices malis:& ma lorum de te ęſtimationes prauas:ad veram ti= bi laudationem aſcribe.

Hic Seneca ponit alia officia temperantie que ad mo= deſtiam reduci poſſunt inq̃tũ,eſt ſpecies tẽperãtie. Et vult q̧ continẽs debet fugere adulationes:hoc eſt blandos ſer=

mones. Seneca autor est libro. iii. Qui enim sapiens ē minime adulationibus credat. Fictis enim sermonibus venantur homīes/sicut per rethe siue per hamū capiūtur pisces. Fugere ideo debet. quia peruersa laudatio est & vicium detestabile/vt patz per eius diffinitionē: Adulator est qui supra modū virtutis/in cōuersatione hominū nimiū vult cō placere hominib9 aliis/in sermonibus vel factis. Ideo Tullius in tusculanis questionib9 libro. viii. ait. A turba q̄tum potes te separat/ne adulatoribus latus prebeas/artifices sūt ad capiendū superiores. Ideo dicit Seneca. q̄ valde detestabile ē laudari a turpibus. Qui ergo laudatur a talibus/ signum est q̄ ipse etiā vicios⁹ extat/cū omne simile diligat suū simile. Et ecclesiastes. vii. In displicentia enī amicitia frangitur. Tanta est enim distantia inter probos & ī probos/quanta est inter virtutē & vicium/vt dicitur ī ethicis. Ideo debet gaudere vt vituperatur a malis/ & ascribere prauas suspitiones ad veram recommendationem.

¶ Difficilimum opus continentię est assentationes adulatorum repellere: quorum sermones animum quadam voluptate resoluunt.

Nullius per assentationem amicitiam merearis: nec ad tuam promerentem gratiā per hāc ad te aditum aliis pandas.

Hic Seneca subdit aliq̄ officia continentie Dicens q̄ difficilimū continentie opus est: remouere assentiones adulatorum: cum quasi naturale est laudem appetere. Nemo in suis negocijs optat vituperiū: cum est de ratione malorū: sicut laus est de ratione bonorum vt dicitur. i. ethi. Et dicit vltra q̄ temperatus amicitiam acqrere non debet per assentationem. Quia vt dicit Tullius li. iii. rheto. Assentationes dulcia principia & iocunda habent exitus autē amariss̄imos. Ideo acquirere non debet nec permittere aliis suam amicitiam gratia adulationis &c.

¶ Non eris audax: nec arrogãs: nec pertinax: ſũmittes te Ne proiicies dignitates grauitate ſeruata: Ammoneberis libẽte: & reprehẽderiſ patiẽter. Si merito obiurgauerit te aliqs: ſcito q̃ ꝑfuit. Si immerito ſcito q̃ prodeſſe voluit. Non. n. acerba: ſed blanda verba timebis.

Poſtq̃ determinauit de adulatione per quã animus ĩ ſuꝑbia mergitur hic cõſequẽter ponit documẽta per quẽ poſſum⁹ effugere ſuperbiã: quia nihil acrius cruciat nil moleſtius arguit q̃ ipſa cũ ſit peſtis occulta. viciorũ origo: vt omniũ malorum initiũ: ſicut humilitas initiũ eſt omnium bonorũ. Ideo hic autor ponit documẽta contra eã. Et vult primo: q̃ homo tẽperatus non debet eẽ audax: hoc eſt nimis preſũptuoſus: quia talis audacia ducit hoiem in multa periclꝫa corporis & aĩe. Nec debet eſſe arrogans: hoc eſt ſuperb⁹: quia ſuperbia inficit oĩa bona. Vñ Gaufredus in noua poetria. Fel modicũ totũ mel amaricat: vnica mẽda ĩ. macula totalẽ facĩẽ deformat. Etiã deus hõi ſuperbo reſiſtit: ergo ſuperbiã fugere debem⁹. Et ſubdit q̃ homo temperat⁹ etiã debet habere hũilitatẽ: quia ſecundũ euãgeliſtã ĩ euãgelio. Qui ſe humiliat exaltabitur. Ideo dicit beatus petrus. Eſtote ſubiecti omni hũane creature propter deũ. Et tu cõtinẽs nõ debes iactare te ex humilitate aliq̃. hoc ẽ te laudare. Vñ prouerbiorũ. xxvii. Sermo laudet te alien⁹: & nõ os tuũ: extraneus & nõ labia tua. Et idẽ in. vi. capi. Qui odit icrepationes ſtult⁹ eſt: ideo hic dicit Seneca q̃ cõtinẽs debet libẽter ſuſtinere amonitiones. Cum autẽ aliqs icrepauerit te merito: ſcire debes q̃ talis ꝑfuit tibi. ſi autẽ ĩ merito ſcias q̃ voluit tibi prodeſſe: ideo nõ debes timere acerba verba ſed blanda. Vñ Salo. prouerbi. xxvii. Meliora ſunt vulnera diligentis q̃ fraudulenta oſcula odientis.

¶ Eſto viciorum tuorũ fugax ipſe: aliorũ vero nec curioſus ſeruator: neq̃ acerb⁹ reprehẽſor: ſed ſine exprobratione corrector ita vt ãmoni

tionē ſēp charitate & hilaritate pęruenias.

Hic Seneca ponit Documēta per que poſſumus fugere ſuperbiā. Et dicit qꝫ tu cōtinēs debes eſſe vitator tuorū viciorū: quia nihil peius eſt viciis vt dicit Ouidius libro Faſtorū. Nec etiā curioſus inqſitor aliorūviciorum debes eē: quia multa mala exinde oriuntur. Neqꝫ reprehenſor acerbꝰ eſto: hoc ē crudelis corrector: ſed ātecedere debet amonitio charitatis & hilaritatis: hoc eſt ex īuidia aliū corrige re non debes: ſed ex dilectione.

¶ Errori facile datoveniā: Nec extollas quēq̄: neqꝫ deiicias. Dicētium eſto tacitus auditor: auditorū prōptus repetitor. Te querēti faciliter reſpōde: Cōtendenti facile cede: nec ad iurgia ſiue diſceptationes deſcēde cito: & ſi que ſunt: ratione remoue.

Hic autor ponit alia officia ad ſpecies temperātie ſe extēdantia. Et vult primo: qꝫ tu cōtinēs faciliter debes dare veniā errāti: hoc ē īdulgētiā & gratiā: quia magnū donum animi ē: vt dicit Varro ī ſētētiis. Similiter Terētiꝰ. Magna pars pietatis ē indulgere errāti. Iō promptus debes eſſe ad dādā veniā. Ne aliquē extollere debes propter nimiā laudationē. Vñ Horatius in epīis. Qualē cōmēdas aſpice atqꝫ iterū aſpice. Ne mox īcutiāt aliena pctā pudorē. Neqꝫ aliquē deprime propter nimiā vituperationē. vñ Tulliꝰ ī tuſculanis. Stulticie propriū eſt aliorū cernere vicia & obliui ſci ſuorū: ſed mediū & modū ſerua. Iuxta dictū Ludolphi Cīſus adde modū modꝰ eſt pulcherria virtus. Et tu continēs eſto tacitꝰ auditor loquētiū: & paratꝰ repetitor auditorū: hoc eſt qꝫ tu cōtinēs tacite audire debes verba que dicuntur. Et te īterrogāti faciliter reſpōde. hoc eſt ignorantem informare debes de dubiis que ipſe ad te q̄rit. Et ſubiūgit qꝫ cōtinēs nō debet aggredi ad iurgia ſiue diſſētōes: ſed ſe remouere cū ratione: hoc eſt qꝫ cōcordiā facere debes īter litigātes: quia cōcordia nutrit amorē vt.d. Cato.

¶ Si cōtinēs es animi & corporis tui motus ob

ſerua: ne idecori ſint: nec illos ideo cõtemnes: quía latent: nam nichil differt ſí nemo videat: cum tu ipſe videas.

Hic ſeneca ponit alia documẽta ad ſpecies continentie ſe extẽdẽtia. Et dicit: ſi tu tẽperatꝰ es debes refrenare appetitus animi tui & corporis ne ſit indecẽtes. Et ſciendũ qꝺ duplex ẽ appetitus: videlicet. Senſitiuus et eſt qui inclinat hoĩem ad rẽ delectabilem & corruptibilẽ. Sed intellectualis ẽ qui ĩclinat hominem ad acqrendũ bonum ĩtellectuale vt virtutes & ſcientie. Et ãbos cuſtodire debet tẽperatus homo: cũ ratõ ſemper deprecatur ad optĩa Sẽſus vero ad mala. ſ. ad delectationes corporales & res corruptibiles.

Mobilís eſto: nõ leuis: cõſtans: nec pertinax: alícuíus rei te habere ſcientiã ígnotũ necnõ moleſtũ ſit: oẽs tibí pares facíes: inferíores ſuperbiendo nõ cõtemnes: ſuperíores recte víuẽdo nõ metuas: In reddẽda officioſitate ne ſis negligẽs: neqꝫ acerbus exactor appareas.

Hic Seneca ponit alia officia & proprietates temperantie in qbus breues & vtiles ĩnuit doctrinas: vt patet in littera. Dicit primo ſic: qꝺ hõ tẽperatus debet eſſe mobil'. Vñ homo dupliciter dicitur eſſe mobilis Vno mõ corporalíter: videlicet qui faciliter & leui occaſione moue de loco ad locũ. Et talis proprie dicitur ĩconſtãs. Incõſtãtia autẽ vicioſa eſt: & cauſa erroris vt dicit Boetius in. li. de diſciplina ſcolariũ: vbi de filio ĩconſtãtie in exẽplum ſuos actꝰ tradidit: vt cõſtantes in negociis noſtris ſimꝰ: & ab eo cõſtantiã ſeruare diſcimus. Secũdo modo homo debet eẽ mobilis ſpũaliter: videlicet q mouetur ad aliqua facienda cauſa & ratione exigẽte: & de illa mobilitate loquitur hic ſeneca Et dicit qꝺ tẽperatus debet eſſe flexibilis ad peragẽdũ bona & nõ debet eſſe leuis: hoc eſt incõſtans & iſtabilis

ſed potius firmus & perſeuerans in bono: quia ſecundum Iſidorū. Salus inchoanti promittitur perſeueranti aut datur:non enim beatus eſt qui aliquid bonū inchoat: ſed qui perſeuerantur terminat. Nec tēperatus debet eſſe propriæ opinionis:ſed aliquādo cōſilia aliorū accedere debet. Iuxta illud Catonis· Nullius ſenſum ſi prodeſt contempſeris vnq̄. Et ſubdit:qꝫ cū tēperatus poſſidet ſcientiam alios libenter informare debet & nō habere tediū in informando. Vñ Bernardus. Puerū ignorantē informās nō minꝰ facit q̄ q indigēti panē prebet. Ideo eē Alanꝰ in prouer. Nō minus is peccat q cenſū cōdit in agro:q̄ qui doctrinā condit in ore ſuo. Et tēperatus debet eſſe hūilis cū ipſa humilitas exaltet. Nec debet contēnere inferiores. Etiā nō debet timere ſuperiores:cū recte viuit. vñ Cato Cū recte viuas ne curas verba malorum. In officioſitate reddenda nō debet eſſe tardus neqꝫ acerbus corrector ſuperiorum. vnde Iſidorus. Sic ſe habere debet ſuperior erga ſuos ſubditos vt ipſe plus diligatur q̄ metuatur.

Cunctis eſto benignus: nemini blādus: paucis familiaris oībꝰ æquus eſto: ſeueriór iudicio q̄ ſermōe: vitaq̄ vultu: clemētię cultor ſeuicię detеſtator: bōę famę ſeminator: nec īuidꝰ alienę.

Hic Seneca ponit alia officia temperātię cum prioríbꝰ & ſequentibus aliqualiter conuenientia. Et vult primo:qꝫ tu cōtinēs omnibus hominibus benignus eē debes. Sicut dicitur etiam in euāgelio. Eſtote miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt qui ī celis eſt. Similiter vt habetur math. xi. Diſcite a me:quia mitis ſū & humilis corde. Et nemini debes eē applauſiuꝰ:nec omnibus aures tuas committere. vt habetur in. vitis. phōrū cap. xxix. Et tu continens pancis hominibus debes eſſe familiaris. Iuxta illud. Therētii. Nā nimia familiaritas contēptū parit. Siꝛr plautus nemini te nimis ſodalem facies. vnde Qui nimis humilis eſt pro ſtulto reputatur. Et ſubdit qꝫ tu continens omnibus hominibus equꝰ eſſe debet: & ſeuerior ī iudicio q̄ in ſermōe: ſimiliter ī vita q̄ ī facie crudelior. amator pietatis: quia cōtinēs a virtute tēperātie virtuoſus dicitur. Dicitur ergo clemētiā hēre dꝫ & autor bone fame eſto: hoc ē vbicū qꝫ venies ibi ſēper bonū de ꝓxīo ꝓferre debes & nō malū

Culpator enim hominũ nõ eſt verus recõmẽdator. Et de teſtator eſſe debes crudelitatis & nõ inuidioſus famę alterius nã hoc iuſto iudicio dei cõtigit: q̃ qui conatur lumẽ aliene fame in aliis deſtruere ſeipſũ deſtruit. vt dicit Ala. in de planctu nature. proſa. vii. Sicut papilio volitãs circa lumen ipſũ extinguit & ſeipſũ cõburit ita iuidia alienę fame. Inuidia eĩ vt dicit phũs in ſecretis ſecretorũ. detractionẽ gñat. Iõ cõſolatur nos ſalomõ in prouerbiis. xxiii. c. dicens. Ne cõmedas cũ hoĩe iuido: & ne deſideres cibos eiꝰ qm̃ in ſi'itudinẽ arioli & cũ cõiecturis eſtimat quod ignorat cõmede & bibe dicet tibi & mens eius non eſt tecum.

Rumoribus/criminibus/ſuſpitiõibꝰ/mime credulus ſis: ſed potius malis quę per ſpeciẽ ſimplicitatis ad nocendũ aliquibus ſurrexerit honorem ſurripientes: oppoſitiſſimus ſis: ad irã tardus: ad miſericordiam pronus.

Hic Seneca ponit aliqua officia cũ prioribus aliqualiter conueniẽtia: & vult primo: q̃ tu continẽs nõ cito credere debes fabulis & rumoribus vulgariũ Iuxta illud Catonis Noli tu cuidã referẽti credere ſẽper. Exigua eſt tribuenda fides quia multi mi'ta loquũtur. Nõ credatur cuiq̃ ſi mi'ta loquitur: & hoc iõ quia in multiloqo raro deeſt mẽdaciũ vt dicitur prouer. x. Iõ mime credulus ſis. nec etiã credere debes criminibus: hoc ẽ diffamationibꝰ quia vt dictũ ẽ procurator bonę famę: & ſeminator eẽ debes. Illi aũt contrariꝰ eẽ debes q̃ nititur ſurripere bonã famã: videlz q̃ per ſpẽm falſã veniũt ad nocendũ aliquibꝰ. Et tu mime credulus eẽ debes. ſuſpitiõibus. Nã ſuſpitio ſecũdũ Tul. eſt qñ ex malis iudiciis procedit. Cõtigit aũt ſuſpitio tribꝰ modis. Prio qñ qs in ſeipſo malꝰ ẽ: qñ ipſe q̃ſi cõſciꝰ ſue malicie malũ de alio opinatur. Secũdo: qñ aliqs efficitur malus ad alterũ: quia de iimico ex leuibꝰ ſignis qs mala opinatur. Tercio: ex magnis experimẽtis: & ſic phũs dicit q̃ ſe nes maxie ſũt ſuſpecti: quia multotiẽs experimẽtum hñt. Et ſubdit. Señ. Tu cõtinẽs pronꝰ eẽ debes ad mĩam: & lentus ad irã. Nã ira vt dicit phũs. vii. ethi. macerat corpus. Señ i. li. ii. de ira nihil velociꝰ ad inſaniã q̃ ira iõ eſt fugiẽda. Etiam iõ. quia corrũpit ſubiectum & vitam diminuit.

In aduerſis eſto firmus: in proſperis cautꝰ & hũilis occultator virtutũ. Sicut eĩ viciorũ vanę

glę cõteptor: & hoꝛ ꝗb⁹ p̃dit⁹ es nõ acerb⁹ ex actor esto. Nulli⁹ iprudẽtiã despicias. Rari ser monis esto: loquẽtiũ patiẽs auditor. Seru⁹ nõ seu⁹: hilares nõ spnas. Sapiẽtię cupid⁹ & docil' Quę nosti sie arrogãtia postulãti iptire: q̃ ne= scis sie occultatiõe ignorãtię tibi postula iptiri

Hec est vltima pars huius capi. de tẽperãtia. In qua sene ca plurima officia tẽperantię superaddit: cum repetitione quorũdã prehabitorũ. Et vult primo: qꝫ tu cõtinẽs firmus eẽ debes i diffortuniis vel aduersitatibus & circũspectus vñ Cato. Cũ fueris felix q̃ sũt a duersa caueto. Nã vltia ra ro corrñdẽt primis. Iõ etiã señ. li. viii. de naturalib⁹ sic di= cit. Nescis fortũa qescere nũc lęta nũc tristis. Debet igitur nemo i prosperitatib⁹ gaudere: neqꝫ i aduersitatibus defi ciat. Et subdit: qꝫ cõtinẽs debet eẽ hũilis: occultator suarũ virtutũ: hoc ẽ nõ debet q̃rere gl'iam vanã de suis virtutib⁹. Nã gl'ia labilis ẽ: vt dicit magister Seneca in epl'a quada m adLucil. Quid de vanis gl'iaris hoĩbus quia mĩme prodest iõ cõtẽnere debes vanĩ gl'iam: quia faciliter decidit sicut flos. Tull'. ii. offi. Et subdit qꝫ cõtinẽs etiã non debet esse crudelis exactor vel corrector illorum hoĩm quibus ante positus & prepositus est in dignitate. sed humilis vt pri⁹ patuit. Neqꝫ etiã continẽs alicui⁹ insipientiã spernere dꝫ. Nam magna mia est miserere insipiẽtis: vt dicit Platinus phũs. Et continẽs pauca loqui debet: & illa q̃ loquitur dñt esse vera. Iuxta illud moralis. Sermo breuis verus tuo pro cedat ob ore. Sil'r Cato. Nõ sis vẽtosus & c. Et debet eẽ cu pidus sapiẽtie. Nã nihil vtili⁹ hoĩbus in hac vita est q̃ ipsa quia disponit oĩa. vt dicitur Sapiẽtie. viii. Et vitã quietã ef ficit. vt dicit Seneca adLucil. Et cõtinẽs etiã debet esse do cilis hoc est diligẽter debet insistere studio Quare dicit Se neca. in. lxxviii. ad Lucil. q̃ diu viuas tã diu discas Vñ Cato Instrue preceptis aĩm ne discere cesses. Nã sine doctrina vi. & c. Etiã continẽs impartiri debet illud quod põt po= stulanti: cuius rõ añ hĩta est. Et ea q̃ tu ignoras sine verecũ dia inquire ab aliis. Nã per hec aĩmus tuus eleuatur vñ. Sępe rogare: rogata tenere: retẽta docere. Hec tria discipu lũ faciũt superare magistrũ. Ideo non debes vereri de iqui sitione: nec occultare tuam ignorantiam. Non enim vi ci um est nihil scire: sed nihil discere velle.

DE IVSTICIA.

IVſticia poſt hec virtus eſt. Quid autē eſt iuſticia? niſi tacita nature cōnexio: in adiutoriū multorū adinuēta. Et quid ē iuſtícia: niſi nr̄a cōſtitutio ſeu diuina lex: & vinculū humanę ſocietatis. In hac aūt nō exiſtimamus quid expediat. Expedit illa quicqd dictauerit

Iſtud eſt vltimum & principale capi. huius totius libelli Senecę: in quo determinatur de vltima virtute cardinali: ſcilicet iuſticia. Et diuiditur ī duas partes. In prima parte ponit Seneca diffinitionē: in ſecūda proprietates & offi= cia iuſticie ibi. Si quis & c. In prima parte ĩuitur primo: q̄ iuſticia eſt virtus: ſecūdo cuiuſmodi virtus ē iuſticia: ter cio q̄ ipſa eſt vtilis & illa patēt in textu ſecundum ordinē Anteq̄ de his in ſpeciali aliquid dicetur: premittenda ſunt quedā generalia pro noticia ſequētiū habēda. Et ſūt tria. Primū: q̄ iuſticia reſpicit ea q̄ fiunt in cōícationibus hu= mane vite. vt dicit phūs. v. ethi. Siſr magiſter hic in littera qñ dicit: q̄ ipſa ſit reperta in adiutoriū multorū. Quicqd enim rō licitum eſſe dictat: hic proſequendū eſt & recta rō dictat in humanis cōitatibus vite neceſſariis equalitatem & equitatem ergo merito equitas ſeruanda eſt q̄ propriū obiectum eſt iuſticie. Secundū principale eſt: in quo con= ſiſtit iuſticia: & qs proprius eius actus eſt. Proprius enim actus ipſius eſt reddere vnicuiq; quod ſuum eſt. Nā mate ria iuſticie eſt operatio exteriorū ſecundū q̄ ipſa vel res q̄ per eam agitur fit reſpectu alterius. Proprium enī cuiuſcū q; eſt quod ſibi datur ſecundū equalitatē & proportionē iuſticie: ergo proprius actus iuſticie eſt reddere vnicuiq; quod ſuū eſt. Terciū eſt de quidditate ipſius iuſticie. vñ ip ſa ſic notificatur ſecundū Ambro. in li. de offi. Eſt q̄ vni= cuiq; reddit quod ſuū ē: alienū nō vēdicat: vtilitatē ppriā nō negligit: vt cōem equitatē cuſtodiat. Eadē ſecundū bea tum Thomā in ſecunda. ii. q. liii. ſic diffinitur: eſt conſtans perpetuaq; voluntas: vnicuiq; q̄ ſuum eſt tribuens. Simi= liter a phō. v. ethicorum: eſt haditus ſecundum quem ali= quis dicitur operatiuus ſecundum electionem inſti.

¶Quisquis hanc sectari desideras. Prio deū time: & eum ama: vt ameris ab eo. Amabis aūt deū: si imitaberis eū: i hoc aūt oibus vel ꝑdesse: & nulli nocere. Et tūc cūcti appellabūt: te virū iustū: & oēs te sequūtur: venerabūt: & diligēt.

In hac parte Señ ponit partē executiuā ponēdo ꝓprietates & officia iusticie dicēs primo: ꝙ sectator iusticie prīcipaliter debet timere deum. Vñ prouerbiorū. xxiii. In timore dñi esto tota die: nā initiū sapiētie est timor dñi. Ecclesi. i. Nā timor dñi vt ibidē dicitur gl'ia & gl'iatio & leticia ē. Iō deū timere debemus vt amemur ab eo. Iō etiā diligere pre oibus debem⁹ eū. vñ Cato. Si de⁹ ē anim⁹ vt nobis carmīa dicūt. Hic tibi precipue sit pura mēte colēdus. Ille aūt amat deū q imitatur eū in suis mādatis. In hoc. vt oibus profic⁹ velit esse: & nulli dānum īferre: qñ quis hoc facit tūc oēs hoiēs appellabūt eū virū iustū & perfectum. & omnes sequuntur & amant eum.

Iust⁹ enī vt sis: nō solū nō nocebis: sed etiā nocētes prohibebis. Nā nulli nocere nō ē iusticia: sed ab alienis abstinētia. Ab his ergo incipe: & non auferas nisi ad maiora proueharis. Etiā aliena ablata restitue Raptores quoq; ꝓpone ab aliis timēdi sūt: castiga & ꝓhibe: & coherce

Hic seneca ponit alia officia iusticie dicēs: nō solū i hoc cōsistit iustīcia vt nullū noceas: sed etiam prohibere nocētes. Nā nulli nocumentū inferre: proprie dicta nō est iustīcia: īmo requritur custodia ab alienis malis: ergo ab his documētis debes īcipere: & nō cessare donec ad maiora ꝓueharis. Etiā nō solū aliena ablata restituere debes: īmo etiā inuēta q̄ fuerūt possessa & relicta. vt dicit beatus Thomas in secūda. ii. q. lxvi. Et castigare debes & prohibere ipsos raptores ne ab aliis homībus sint formidandi: quia in hoc consistit proprius actus iusticię (vt visum est)

Ex nulla vocis ābiguitate cōtrouersiā nectas: sed anī qualitatē speculare: nihil tibi ītersit: an affirmes vel neges De religiōe ac fide scias agi vbicūqꝫ de veritate tractaꝫ. Nā & si de⁹ i iure iurādo iuocetꝫ: & iuocāti testis nōerit: tñ inde nō trāseas veritatē: nec iustitię trāsileas legē.

Hic Señ. ponit alia officia ad habitū iusticie pertinētia. & vult primo: qꝫ hō iust⁹ de dubio sermōe disceptationē facere nō debet. hoc idē cato ī suis dogmatib⁹. Irat⁹ de re scerta cōtēdere noli. Nā hoc propriū ē stultorū vt dicitur prouer. xviii. ca. Labia stulti īmiscēt se rixis: & os ei⁹ iurgia prouocat Et subdit Señ. qꝫ q̄litatē anī īspicere debet iust⁹: sic videlꝫ qꝫ sit īsecutor bonorū morū. & scire debes qꝫ iste tractat⁹ ē de religiōe & fide: iō seruāda ē vbicunqꝫ tractatur de veritate. & si deū ī iureiurādo iuocaueris: & nō tibi testis fuerit: propterea nō debes trāsire veritatē nec statutū iusticie Nā post deū ipsa veritas colēda est. vt vult pythagoras q̄ sola deo hoīes ꝓximos facit. Iō phūs ēpedocles īquit. Caue ab his q veritatē nō seruāt: ideo nunq̄ recedere debes a lege veritatis nec iusticie.

Qđ si aliqñ coarteris mēdatio vti: vtere nō ad falsi sed ad veri custodiā. Et si cōtigerit verita tē mēdatio tedimere: nō mētieris: sed potiꝰ excusabis: quia ibi honesta cā est. Iust⁹ secreta nō prodit: tacēda enim tacit: & loquēda loquitur.

Hic Señ. ponit alia officia ad hītū iusticie pertinētia vo lēs: qꝫ si tu aliqñ cōpulsus fueris aliqñ frui mēdatio: vti debes ad cōseruationē veri & nō falsi: nā ad iusticiā nos nati sum⁹. vt dicit Tul⁹. ī. li. i. Nihil pręstāti⁹ q̄ītelligi nos ad iusticiā eē natos: nō eni opinione sed natura ius institutū ē Cū aūt iust⁹ dicitur q̄li ius seruās: vti debet ad cōseruatiōnē veri sermonis: & propter vtilitatē mēdacii. Mēdacium aūt secūdū se malū ē & fugiēdū: vt dicit phūs. iiii. ethi. Vn⁹ quisqꝫ q̄lis ē talia facit operatur & viuit nisi gratia alicui⁹

operetur. Si aũt cõtigerit nos vti mẽdatio propter' vtilita tẽ proximi. & nõ propter deceptionẽ vl' gratia lucri mendaciũ prauũ nõ ẽ/ & si hõ iust9 nõ manifestat secreta iust9, dicitur. Sed fatui faciũt opposito modo: de quib9 Alanus Sultior ẽ fiulto qui mãdat balsamo cribo. Et verbis pleno verba tacenda viro.

At illi alta pax est: & secura etiã trãqllitas: vt dũ illi a mal' vicũt: abistis aũt mala vicãt. Hec ergo si studere curaueris let9 & ĩtrepidus finẽ tui curs9 expectabis tristiciã hui9 mũdi hilaris despicies & tumultuosa expectabis quietus & ad extrema securus properabis.

Hic consequẽter ostendit Seneca q9 summa requies: & alta pax seu secura trãqllitas illi hoĩ existit videlicet iusto: q tacẽda tacet & loquẽda loquitur Et cũ mali hoĩes superantur a malis/tũc ipse omnia superat mala. Et ergo infert seneca. Si iust9 curã habuerit in studẽdo/& retinẽdo ea que dicta sũt de iusticia: iste tuus & letus expectare potest terminũ sue vite/& omnia huius mundi refutat/videlicet tristiciã & tumultuosa sustiet/& gradiet' tutus ad extrema vite sue. Nã iusticia secũdum Mercuriũ est vocatio dei. Cũ aũt illa duo officia retinet/que ponit Lactãtius in li. de vero cultu dei/videlicet cõiũgi deo & hoĩ: primum videlicet deo cõiũgi religio nũcupat'. Secũdũ aũt hũanitas ẽ: secure & hilariter properare potest ad extrema iudicia propter iusticiam hõ.

DE MENSVRA & moderatiõe prudẽtie.

HIs ergo institutõib9 he quattuor virtutum spẽs pfectũ te faciũt vir& si mẽsuram rectitudis ha& equo viuẽdi fine seruabis Nã si prudẽtia termios suos excedat. calid9 pauid9 acumis eris ĩgenij. iuestigator la

tētiū q̄liūcūq; noxiaꝝ ostētator vocaberis iimicus:timid⁹.suspicatōib⁹ attētus.sēp aliquid timēs.sēp aliquid quer ēs.sēp alíquid exístimās &subtílissímas suspicatões tuasad reprehēsiónē alícui⁹ ípingēs admísso notaberis dígito. astu plenus. versípellis símplícitatís ínímicus. contemplatorq; culparum. & postremo vno nomíne a cunctis malus vocaberís homo.

Postq̄ Seneca determinauit specifíe&sígillatim de q̄ttuor virtutibus cardinalib⁹/videlicet de Prudētia Magnanimitate Cōtinētia & Iustícia. Hic cōsequēter ponit epilogatiōnē harum virtutū/ & huius propter meliorē habendā memoriā. Et primo ponit recapitulationē prudētie. Secūdo magnanímitatis Tertio cōtinētie. Quarto iustície. Et partes patebūt per ordinē in ꝓcessu littere. Epílogādo dícit sic:his ergo ístitutionib⁹ &c. q̄si dicēt q; ille q̄ttuor virtutes cardīales cū officiis earūdē:faciunt te virū felicē &pfectū:& hoc ē verū si viues secundū mēsurā rectitudīs.vñ Seneca ī epla.lxxxviii.adLucilliū hec inqt. Hoc optimū habet ī se generosus animus:q; excitatur ad honesta:magnarū rerum specie ad se vocat&attollit docilleq; natura nos edidit:sed rationē īperfectā dedit:q̄ virtutib⁹& ciētiis pfici pōt. A virtutib⁹ enī mores fiūt:a morib⁹ virtus perfícit:vt dícit Polycrates.li.v. & Aug.de ciuitate dei li.ii.c. xxi. Narrat ístū versū. Morib⁹ ātiqs res stat romana virīq; q.q versus nihíl alíud pretendit:nísi q; ílle q modū seruat ī vírtute & perseuerat:ille oīa bñ regit:qs aūt amator cupit eē virtutis speculē ne terminos excedat:quía q excedit termīos prudētie:ílle erit callid⁹ & etiā pauid⁹:vt patet ī líttera:&postremo ab omnib⁹ hominibus vno noīe p uersus homo dícetur.

In has ergo maculas:prudētia īmoderata producít. quícunq; ín ea mediocríter laute p̄sístit: nec obtusum habet ī se aliquid nec versutum.

Hic cõsequẽter Seneca cõclusiue oñdit: ꝙ si quis imoderatã prudẽtiã seqt: ille sciat ꝙ i has maculas. i. in hec vicia iã dctã labitur. Qui aũt mediocriter iea cõsistit: hoc ẽ modũ seruauerit ille nihil versutũ nec obtusũ hẽt. Nã ipsa (vt dicit Platin⁹ phũs i li. quem scripsit de morib⁹) ẽ ad rõem norma ꝫ cogitat sigla ꝑseuerare: ac nihil preter rectũ facere: velle hũanis actib⁹ ꝫ diuis arbitriis prouidere.

DE MODERANDA fortitudĩe

Magnanimitas aũt si extra modũ suum se extollat faciet virũ minacẽ: iflatũ: tẽbidũ: iqetũ: & in quascũqꝫ extollẽtias dictorũ ãt factorꝫ neglecta honestate festinũ q momẽtis: oĩb⁹ supcilia erigẽs: vt bestiari⁹ etiã derridẽd⁹. Nã qeta excitat: aliũ ferit: aliũ fugat.

Hic seneca põit recapitulatõem magnanimitatis volẽs: si qs aũt extra modũ se extollat: tũc ipsa facit virũ supbũ. Supb⁹ aũt ẽ ille q videri cupit. Etiã virũ minacẽ & iratũ. Ira to aũt sẽper inest ãgustia furor: vt iqt Virgi. li. ii. Totã mẽtẽ precipitat: ira animũ perturbat: sẽsũ nõ facit discernere verũ. vt dicit i phĩa poetarũ li. iiii. ca. vi. & etiã virũ iqetũ facitqꝫ hoiem repẽtinũ vel velocẽ i q̃scũqꝫ extollentias dictorũ vel factorũ: posiposita tñ hõestate. Qui aũt modum nõ seruat ille sẽper deridet & subsãnat alios mouẽdõ oculos suos propter curiositatẽ. Ideo deridẽd⁹ & subsãnand⁹ est: tanq̃ crudelis homo.

Sed q̃uis audax ipugnator sit: tñ mltas extra se violẽtias ferre nõ poterit: sed miserũ obtiet finẽ ãt erũnosũ dereliqt. Mẽsura ergo magnanimitatis ẽ: nõ timidũ eẽ hoiem: nec audacem.

Hic cõplet dictũ suũ de magnanimitate di. ꝙ q̃uis magnanim⁹ sit audax sit iuasortñ nõ põt ferre mlta ardua corporis extra se. & boc si excedat modũ magnanimitatis Si aũt trãsgrediat obtiet miserrimũ finẽ: hoc ẽ miserabilem mortẽ. aut posse mittit erũnosã recordatõem seu memoriã ꝓpterea ifert Seneca: ꝙ regla & mod⁹ & mẽsura magnanimitatis ẽ nõ nimis tĩdũ eẽ hominem: nec nis audacẽ nec presũptuosũ: sed mediũ modum habere ex quo virt⁹ i medio cõsistit: vt dicit phũs i ethi. Nẽpe ipsa veritatẽ predicat: iudices falsos redarguit: & oĩm virtutũ gña ad salubrã uotũ deducit. Quapropter oẽs virtutes sũt sie ✠tute: si ma-

gnanimitas comes nō fuerit. Nihil enī fortisāt audacia virtus iepertū liquet .hoc iqt Oui.i li.de pōto.Oia deficiūt animꝰ solꝰ oia vicit:sed oia cogitat:&oia tēperat.vt dicit Ouidiꝰ ibidē.Ideo i li.x.methamorphoseos sic ait.Audētes deꝰ ipse iuuat.vñ etiā Virgi Audentes fortuna iuuat timidosqꝫ repellit. Et ergo preomnibꝰ magnanimitas est seruāda & retinēda:& hoc cū mō & regula & nō excessu.

DE MODO TEMPERANTIE

Ontinēcia deinde his termiste abstrīgat:caue ne sis ꝑcus nec suspiciose &timide manū contra has nec nūmis quoqꝫ speculū ponas:nā talꝭ &tāta circūfusa putrebit ītegritas. Hac ergo mediocritatis linea cōtinentiā obseruabis:vt nec voluptati deditꝰ/ꝑdigꝰ& luxurioſus appareas nec auara tenacitate sordidꝰ aut obscurus exiſtas.

Hic Seneca pōit recapitulationē tercie virtutis cardinalis:vꝫ cōtinētie:dicēs qꝫ cōtinētia facit te virū virtuosū his officiis & terminis que duo sunt. Primū officiū est:qꝫ tu cōtinēs parcꝰ eē nō debes:hoc ē tenax ī rebꝰ dādis. Et ratōeꝫ subiūgit:ne doloſe & auide manū claudas Ille aūt parcus dicit q retīet quicqd postulat vsus:videlicet q expōit vbi nō ē exponēdū:& retīet vbi ē dādū.melīꝰ aūt ē dare q̄ accipere:vt dicit phūs ī ethi. Scdm̄ officiū:tu cōtinēsmagnā spē nō debes ponere i nūmis hoc ē ī diuitiis. Et rationē ānectit. Nā ītegritas pecuniis circūdata ānichilabit iō nulla certa spes ponenda est ī ipsis.vñ. Virgi.iiii.eneidos. Heu heu miserū nusq̄ tuta fides. Iō Innocētius papa inqt O pater qd ꝑsūt tibi diuitie glorie & leticie:cum hoiem a morte nō liberāt.a verme nō defēdūt.a febre nō eripiūt.ecce q iā glorioſꝰ se debeat ī aula:nūc hic spretꝰ iacet ī tūba

Et subdit qꝫ tu cōtinēs custodire debes & reseruare cōtinētiā hac linea mediocritatis hoc ē hac regꝭa recta ne voluptati sis subditꝰ nec etiā videaris prodigꝰ hoc ē inutilis dispēſator bonorū/nec etiā luxurioſꝰ.luxuria enī corpꝰ &animā maculat.nec exiſtas sordibꝰ auara cupiditate/qa ipsa insatiabilis est/vt visum est supra capitulo prudētie.

QVALITER sit moderãda iustícia.

IVsticía postremo eo mediocritatís te= nore regẽda est: nec ductu leui ín ímo tã aí ratõnẽ negligẽcía subsequať: dum nec de magnis: neꝙ de mĩmis errãtíũ vicijs corrígẽ dí curã geras: sed lícẽtiãpeccãdí alludẽtíbꝰ tí= bi blãde: vel illudẽtíbus ꝓterue ꝓmíttas: neꝙ rursũ dũ nía rigiditate & aſpitate níhíl venię aut benignítatis reſeruas: hũanę ſocietatí durꝰ appeas. Iſta ergo amabłis iuſticię regła tenẽda eſt: vt reuerẽcia díſciplię eiꝰ: neꝙ nĩa negligẽ= tía cõitate deſpecta vileſcat: neꝙ ſenioꝛí atrocí tate diuťna: gr̃am hũanę amabilitatis amittas.

Poſtq̃ Seneca poſuit recapitulationẽ magnanĩtatis & pru= dẽtie & cõtínẽtię. hic cõſequẽter põit epilogationẽ q̃rte vír tutís ſcꝫ iuſticię/q̃ vltĩa ẽ ĩ ter virtutes cardiales vt priꝰ pa tuit volẽs: quõ & q̃liter ipſa regẽda ẽ/vꝫ tenore mediocrita tis. Et rõnẽ ſubiũgit. ne ipſa iuſticia recipiat negligẽtiam ĩ ĩmotã ratõem animi/neqꝫ de magnisviciis neqꝫ de paruiſ & hoc iõ. qa iuſticia ex lege fit. Lex aũt ſcríptũ ẽ ius/affe= rẽs hõeſtũ prohibẽs cõtrariũ. Ideo ſubdit ꝙ lícẽtiã peccan di tibi blãde alludẽtibꝰ. i. placẽtibꝰ & ꝓterue ĩſurgẽtibꝰ nõ ꝓmíttas ſed curã gere puniẽdi crimĩa. ſed tñ cũ begninita te & hũílitate Quare dicit hora. ĩ epł́is. Nẽo a deo ferꝰ ẽ vt nõ miteſcere poſſit Señ. in. li. íí. de elemẽ. Oĩsbenignitasap ꝓpríat. & ꝓpríũ ſapiẽtis líbẽter ẽ dare. nã hũanã benígni= tatẽ ſuadet/cũ oẽsyníꝰ nature ſumꝰ/q̃obrẽ pre oĩbꝰ opa be gnínitatís & pietatís ſunt exhíbẽda. iõ reſeruare debemꝰ/ benignítatẽ/& nõ aſperitatẽ nimiã neqꝫ crudelitatẽ. qa me liꝰ ẽ nimiũ hẽre de mía q̃ de ſeueritate & crudelítate: Et ra tionẽ ãnectit ne vídearis ꝓteruꝰ hũane ſocietati. ergo íſta regła amabílís iuſticíę ẽ tenẽda. vt reuerẽtía eiꝰ dſcípline/ & hoc iõ. ne ipſa vileſcat q̃ſi deſpecta propter nimiã fami líaritatẽ & cõitatẽ negligẽtię: nec etiã amittas diuturnitate gratiã amabílitatís. ſcílicet propter nimiã credulitatẽ.

¶ CONCLVSIO PREMISSORVM.

SI quis ergo vitā ſuā advtilitatē nō tātū ꝑpriā: ſed mlt̄orū icupabiliter aſſiſti deſiderat: hāc ꝑdictaꝝ virtutū ꝑclarā formulā: ꝑ qualitatib⁹ tē poꝝ: locoꝝ ꝑſonaꝝ. atq; cauſaꝝ eo mediocritatis tramite teneat: vt velut ī quodam vehiculo ſūmitatis aſſiſtēs: quaſi ꝑ obruta extrīſecus pręcipitia ruētē mētem cōpos ipſe dimittet īſaniā: aut deficiētem contemnet ignauiam.

Hic cōſequēter Seneca ſubdit cōcluſionē rñſiuā oīm predicta rūvirtutū car dialiū. Dicēs ſi tu deſiderasmodū viuēdi & īculpabiliter maēre ī vita tua: nō tātū ꝑpriā vtilitatē: ſed mlt̄orū affectas: hāc preclariſſimā formulā harū predictarū ✠tutū obſeruabis: mediāte illa via: videlicet vt mediū ſp'retīeas: ſed aſſiſtēs tūc ī quō dā vehiculo ſūmitatis hoc ē ī ꝑpugnacl'o altitudīs: vt ī hūanis cōuerſatōbus mētē per īprouiſa negocia valeas ꝑſpicere. & etiā vt tu ipſe potēs: ſgnes ſuꝑbiā & cōtēnes ignauiā: hoc ē ſtulticiā. Nā termin⁹ bon⁹ ī ſuperbia & ignauia nō cōſiſtit. Teſte ſcriptura ſacra. ātecеſſores noſtri bonū optarūt: ergo & nos optare debem⁹. Vñ Cicero ī tuſculanis queſtionib⁹ li. v. Stoici fīnē bonorū aſſētiūt cōgruū nature: & cū eo laudabiliter viuere. Nā'te ſteApuleio ī li. de deo ſocratis Nihil apud deū recti⁹ ē. q̄ vir animo ꝑfect⁹ & bon⁹: q̄ aliis añcellit. Quare dicit ouidi⁹ ī de arte Diſce bonas artes moneo romana iuuētus. Nō tantū trepidos vt tueare reos. Quare etiā dicit Perſius Diſcite o miſeri cauſas cognoſcere rerū. Oīm eī artiū viuēdi ē diſciplīa. Vita enī īperfecta ē īhoneſta: ꝑ has aūt q̄ttuor ✠tutū ſpecies fit honeſta: q̄ legib⁹ circūfulcitę preciſis ſūt: qb⁹ mediātib⁹ homo recte viuere pōt Caueat ergo hō ne ✠tutes diſcere ceſſet. Vñ Petr⁹ de riga ī biblia verificata. Te decet hic vt eas feſtino currere greſſu. Virtutū ſp admeliora celer. Quia hō (vt īq̄t doctiſſim⁹ Varro ī ſuis ſētētiis) ad hoc nat⁹ ē vt proficiat ī morib⁹. Studeat ergo q̄ſq; q̄ ī ✠tutib⁹ & morib⁹ abūdat: cū aſſiduitas tm a morib⁹ manat vt īq̄t Sene. ī epſa q̄drageſīa ad Lucillū: vbi pōit moris deſcriptōem. Dicēs mos eſt mētis hīt⁹ ex quo operū aſſiduitas manat. Gaudiū enī in ipſis cōſiſtit. & etiā vt īq̄t Lactātius ī libro de vero cultu dei. Virtutes ad beatā vitā perducūt: quā nobis dignetur cōcedere: qui in ſecula ſeculorū eſt benedictus.

FINIS.

BIBLIOTHÈQUE SAINTE GENEVIÈVE